

die op het paard zat, hetwelk uit zijn mond ging, en al de vogelen werden verzadigd van hun vleesch. Zoo is 't dan nu uit. Al wat uit de wereld der menschen kinderen, of uit de wereld der demonen, of uit de demonische sfeer van het Beest, en den Draak en den Anti-christ zich tegen God en zijn Gezalfde had opge maakt, is nu in 't hart gegrepen en van alle macht beroofd. Wat ten verdere ge doemd was, is er nu geweest, en het oogenblik is ingetreden, waarop de nieuwe toestand van hemel en aarde zal ingaan.

Dr. A. K.

„Wandelt als kinderen des lichts“.

Want gij waart eertijds duisternis, maar nu zijt gij licht in den Heere; wandelt als kinderen des lichts.

Efeze V: 8.

Nogmaals over dezen zelfden tekst.

Het licht en de duisternis zijn twee machten, die tegenover elkander staan. Het Scheppingsverhaal begint met 't ons alles als in duisternis overkleed voor te stellen, maar aanstaans daagt door het Scheppingswoord in die duisternis de zoo eenige glans van het licht. Duisternis was op den afgrond, maar God sprak: daer zij licht en het was licht. En niet anders was het in de geestelijke schepping en herschepping. Wie nog in de zonde bleven zijn de kinderen der duisternis, maar wie ten leven verkoren en geroepen zijn, treden van de ure hunner toebereiding af op als kinderen des lichts, om dan nu ook als kinderen des lichts te wandelen. Met name de apostel Johannes legt in zijn eerste Zendbrief zoo vollen nadruk op: „Dit is de verkondiging, die wij van Hem gehoord hebben, dat God een licht is en gansch geen duisternis in Hem is“. Maar hier volgt dan ook uit: „Indien wij zeggen, dat wij gemeenschap met God hebben, en wij toch in de duisternis wandelen, zoo liegen wij en doen de waarheid niet“. Doch dan ook omgekeerd: „Indien wij in het licht wandelen, gelijk God in 't licht is, zoo hebben wij gemeenschap met elkander, en het bloed van Jezus Christus, Zijnen Zoon, reinigt ons van alle zonden“.

Hieraan sluit zich dan ook de apostel Paulus aan, waar hij aan de Kerk van Efeze schrijft: „Gij waart eertijds duisternis, maar nu zijt gij licht in den Heere; wandelt dan nu ook als kinderen des lichts, en hebt geen gemeenschap met de onvruchtbare werken der duisternis, maar bestraft ze ook veel eer“.

Nu wordt de diepgaande tegenstelling tusschen het licht en de duisternis in het natuurlijke leven steeds levendig bij ons gehouden door de tegenstelling van den dag en den nacht, van den morgen en den avond. En dit te meer waar de daur van beide niet steeds gelijk blijft, maar bestendig afwisselt, en zulk een geheel ander karakter aanneemt in den somberen, donkeren winter tijd, dan in de rijke, nauwelijks verduisterde verschijning van de natuur, vooral bij volle maanlicht, in den zomer.

Zoo zijn in de natuur twee levens toestanden, waaraan we gewend raken. De één als de dag kort, de nacht lang is, en de duisternis de overmacht heeft; en de ander in den zomer, als de maan schier wegschuilt, en het daglicht heel 't etmaal bepalst, zodat het leven in het licht schier regel is geworden.

Toch blijft in het natuurlijke leven de afwisseling aanhouden, en keert telkens de donkerheid terug, doch ge ervaart het zoo maar niet op geestelijk erf.

Hier is de overgang uit de duisternis in het licht op eenmaal beslissend.

Wie op geestelijk terrein door het licht gegrepen en bezield werd, moet de duisternis geheel van zich werpen, en zijn leuze blijft wat de apostel hier aan de geloovigen in Efeze toeriep: „Gij waart eertijds duisternis, maar nu zijt gij licht in den Christus, wandelt dan nu ook als kinderen des lichts“.

Toch blijft hier onderscheid heerschen.

Juist zij die wandelen in het licht, kennen toch een verborgenheid, die zich van den lichtglans des uitwendigen levens geheel afzonderd, en daarom een verborgenheid in God zoeken, die 't licht niet prijs geeft, eer het licht nog innerlijk verstaan en kennen leert, maar met dat al aan het licht, dat ons van buiten toestraalt, zich onttrekt.

Reeds in het gebed komt dit uit. Waar Jezus het Onze Vader op 't harte bindt, zegt hij er uitdrukkelijk bij, dat we ons voor het bidden van het Onze Vader in onze binnenkamer zullen terug trekken, van de wereld zullen afzonderen, en met onzen God alleen in de eenzaamheid, als in een mysterie, onze bede tot God zullen openbaren.

En dit nu is 't, waarvan elk innig en teeder bidder het diepe mysterie verstaat.

De ellendigheid die in het verborgene de zondige wereld zoekt, doelt op gewenschte kans, om in het eenzame en stille zich aan zijn zonden over te geven. Een eenzaamheid die dan straks zich weer verlost, en gemeenzaamheid zoekt, als het de vrouw is die met den man, of de man die met de vrouw op boorse zonde loert en uitgaat.

En zoo is 't op alle manier. Waar diefstal en roof het hart beovert en trekt, zoekt wat op misdaad uitgaat, eveneens de verborgenheid en mijdt het licht. En komt 't tot de uitvoering van het onheilig bedoelen, dan is 't nogmaals de donkerheid van den nacht die aantrekt. Al wat op roof en diefstal uitgaat, heeft de nacht lief boven den dag.

Over het algemeen kan dan ook gezegd, dat wie in verborgen zonden wandelt, en op verborgen zonden bedacht is, den nacht boven den dag lief heeft, en in 't zijn van kind des lichts niets ontwaart dat hem aantrekt. Juist de donkerheid is de atmosfeer die hij zoekt, en waarin hij zich sterk gevoelt.

Doch al staat hierin nu het kind van God tegen die onheilige wereld over, toch is dit het opmerkelijke, dat ook het kind van God er als vanzelf toe gedrongen wordt, om juist als kind des lichts zekere verborgenheid te zoeken, en zóó te zoeken, dat hij de gemeenschap met het rijke publieke leven hierbij mijdt.

Wie betuigen mag, dat hij, als van God begenadigd, metterdaad in het licht wandelen wil, moet niet zelden, juist om dit hogere licht te ontwaren, zich in de verborgenheid terugtrekken. Hoe vreemd 't ook klinkt, het wandelen in het licht is gemeenlijk alleen mogelijk, zoo we het gemeene licht van het leven der wereld opgeven,

en de gemeenschap met onzen God zoeken, die alleen in 't stille donker van zijn verborgen omgang te erlangen is.

Die twee staan dan ook lijnrecht tegenover elkander.

Er is een zoeken van de duisternis om zijn zondig bedoelen te volvoeren, en zóó doet het kind der wereld. Het zijn de geheime gesprekken die hem 't meest boeien en toelachen. Het zijn de uren van nacht en donkerheid, waarin hij 't onbeschaamd zijn hartstocht botivert. Het licht lokt hem niet, maar hindert hem. En het weggelopen en wegstijpen in de verborgenheid, vooral in de verborgenheid van 't donker, is wat hem aantrekt.

De gewone burger zweeft tusschen beiden. Ook hij kent wel gesprekken en innigheden des levens, waaraan ook hij de voorkeur geeft in 't donker. Maar in den regel zoekt hij het openbare, het van allen kant toelichtende, het wandelen in het dagelijks licht.

Maar zoo staat het niet met wie door God in innerlijk mysterie werd ingeleid. Wie toch de gemeenschap met zijn God in Christus op innerlijke wijze kennen leerde, merkt gedurig hoe juist het licht der wereld zijn gemeenschap met zijn God benevelt, en hoe hij tot die zalige gemeenschap met zijn God dan eerst kan doordringen, zoo het venster dat op de wereld uitzipt, voor hem gesloten wordt, en zoo daarentegen al klaarder de blik hem gegund wordt in de verborgenheid van Gods mysterie.

Het sluiten van het oog bij ons bidden is hiervan het meest sprekende teken. Dit drukt toch uit, hoe we voelen dat de gemeenschap met onzen God niet te bereiken is, zoo we niet de gemeenschap met de wereld om ons heen prijsgeven.

Tot op zekere hoogte kan men dan ook zeggen, dat het een omgekeerde orde wordt, zoodra we dieper op 't heilige ingaan.

Wat we om 't heilige te genieten allereerst hebben te doen, is, dat we verzaken de verborgenheid van de zondige donkerheid. Niet de nacht, maar de klare dag moet ons den regel aangeven voor onze gewone levenswijze. In dit normale leven toch is de allesbeheersende tegenstelling, dat het kind der zonde het duister van de nachtelijke ure zoekt, en daarentegen het kind van God niet anders beoogt dan te wandelen in het licht des dags.

Maar spreekt zich dit in onzen gewonen levensgang eenmaal klaarlijk uit, dan volgt daarop een tweede regel des levens, die schijnbaar vlak in 't tegendeel omslaat, en ons maant, om de verborgenheid niet te mijden, maar te zoeken, en niet te rusten, eer we in die stille verborgenheid de steeds innerlijke gemeenschap met onzen God gevonden hebben.

Eenzijdig alzo leidt ons de heilige regel: Mijdt, als kinderen des lichts, de verborgenheid en laat uw leven en wandel in het volle licht zijn. Maar hier staat vlak tegenover de mystieke regel, die ons lukt en noot, om uit het openbare leven, en uit anderer bijzijn, ons terug te trekken, in de verborgen eenzaamheid de mystieke zelfontdekking te zoeken, en alzo juist in het ons afscheiden van heel de wereld, en in het ons eeniglijk aan onzen God aansluiten, het zalige van de gemeenschap met den Heilige te zoeken.

In het normale leven is de eere in onzen publieken wandel, en voor Gods kind de eere in het mijden van de donkerheid en van wat de nacht in den mensch bederft.

Maar omgekeerd staat het in 't geestelijk leven.

In dit leven toch is 't juist de verborgenheid, waarin het zaligste genoten wordt, en is 't omgekeerd de drukte en de verbeijheid van het gewone leven, die ons van de gemeenschap van onzen God afsnijdt.

En daarom, wandel in het licht waar de verborgenheid u tot zonde zou verleiden. Maar omgekeerd, verlies u in de mystieke verborgenheid van uw God, waar 't uw ziel om de innerlijke gemeenschap met uw God te doen is.

Dr. A. K.

Amsterdam, 21 Juni 1918.

Het vraagstuk, hoe een Christen tegenover den oorlog heeft te staan, houdt meer dan ooit de denkende geesten bezig, nu deze schrikkelijke oorlog heel de wereld met ellende en jammer vervult en daardoor meer dan ooit te voren de Christelijke consciëntie voor den ernst van dit probleem wordt geplaatst.

Nieuw is dit vraagstuk daarom niet. Het kwam reeds op in de eerste eeuwen der Christelijke Kerk, toen de Christenen gedwongen werden krijgsveld te verrichten voor den Keizer van Rome en menigeen uit gewetensbezwaar zich hiertegen meende te moeten verzetten, niet alleen omdat deze krijgsveld in het Romeinse leger veel heidensche afgoderij medebracht, maar ook omdat men oordeelde, dat het dienen in het leger, of wil men het oorlogvoeren op zichzelf, door Christus ons verboden was.

Bij de Kerkvaders, van Tertullianus af, vindt men breede beschouwingen over dit vraagstuk en het is vooral Augustinus geweest, de groote denker der Christelijke Kerk, die, zoals nog onlangs in een uitnemend artikel in de *Stemmen des Tijds* werd uiteengezet, de groote lijnen getrokken heeft, die daarna door de Christelijke Kerk zijn gevolgd. Het recht van den Staat werd reeds door hem erkend om ter verdediging van het land oorlog te voeren; de bedenkingen aan de Bergrede ontleend tegen het deelnemen aan den krijgsveld, ondervangen, en de plicht aan alle Christenen voorgehouden, om wanneer de Overheid hen oproept om in het leger te dienen, daaraan te gehoorzamen. Zelfs meende Augustinus, dat de Christenen, tot den krijgsveld geroepen, de vervulling van dien plicht niet daarvan mochten laten afhangen, of naar hun oordeel die krijg genoegzaam gewettigd was. De Overheid, die den oorlog verklaarde, droeg daarvoor de verantwoordelijkheid aan God; de soldaat had te gehoorzamen, wanneer de Overheid hem riep.

Ook onze Reformatoren, met name Calvijn, hebben zich bij dit principieel standpunt, door Augustinus ingenomen, aangesloten en hoeeer zij in den oorlog een kwaad zagen, hebben zij toch steeds erkend, dat de Overheid, die het zwaard van God ontvingen had, dit ook gebruiken mocht om het volk te verdedigen, wanneer het door een vijand aangevallen werd. Noch hetgeen Christus in de Bergrede aan zijn discipelen gebiedt, om zich tegen geweld niet te verzetten, maar geduldig en lijdzzaam het te ondergaan, noch het gebod Gods op Sinai gegeven: gij zult niet doden, kon volgens hen op de Overheid betrekken worden, die naar Gods eigen woord juist geroepen was, om de boozen te wederstaan, en die het recht ontvingen had om den moordenaar met den dood te straffen.

Toch viel daarom het verzet tegen den oorlog en dus ook tegen het deelnemen door Christenen aan den krijgsveld nooit geheel weg. Bij de Waldenzen meende men op grond van de Bergrede en vooral van Christus' woord tot Petrus, dat wie het zwaard neemt, ook door het zwaard vergaan zal, dat een Christen het zwaard niet mocht gebruiken. En nog sterker geschiedde dit, zooda bekend is, door de latere Wederdoopers of Doopsgezinden, die na hun eerste revolutionaire periode, waarin zij zelf als „zwaardgeesten“ optraden en met geweld tegen de wettige Overheid zich verzetten, de meeste pacifistische secte werden, die aan hare leden elk deelnemen aan den krijgsveld verboden en om dit gewetensbezwaar dan ook van den militieplicht werden vrijgesteld.

Intusschen was de invloed van deze secte toch te gering om in breeder kring dit vraagstuk weer aan de orde te stellen. Ze waren een klein hoopje, hier en daar verspreid, maar die op den gang van het publieke leven geen invloed uitoefenden en dit ook niet wilden. Van propaganda maken voor hun beginselen was geen sprake. Ze trokken zich uit den stroom van het nationale leven terug, en waren tevreden, wanneer men hen maar niet rust liet en hen niet dwong tegen hun beginsel in te handelen.

Eerst Tolstoj is de groote denker geweest, die dit vraagstuk weer met alle kracht op den voorgrond heeft geschoven en door den machtigen invloed, die van zijne geschriften uitging, niet alleen in Rusland, maar in alle landen van Europa, duizenden tot zijn volgelingen heeft gemaakt, welke in hem den Profet van dezen tijd, den ontdekker van het echte Christendom hebben begroet. Van de diep religieuze betekenissen van het Christendom heeft Tolstoj weinig gevoeld; met de groote vraagstukken van onze zonde en schuld en de verzoening door Christus' bloed houdt hij zich niet op; wat voor ons het hart van het Christendom is, liet hem koud. Het Christendom concentreert zich voor hem in de moraal van de Bergrede en die moraal wederom in het gebod van de weerloosheid, door Christus aan zijn discipelen gegeven. Wat Nietzsche, de verheerlijker van den Uebermensch en van de macht, in het Christendom het meest tegen de borst stuitte: de zoogenoemde slavemoraal, het als schapen zich ter slachting laten leiden, zonder zelfs zijn stem te doen hooren, dat was het wat Tolstoj in Christus het meest bewonderde en wat voor hem de hoogste waarde en de eeuwige waarheid van het Christendom, niet zooda de Kerk het misvormd had, maar zooda Christus zelf het had gepredikt, uitmaakte.

Was door Tolstoj zoo het vraagstuk van den oorlog weer tot een brandende kwestie gemaakt, nog veel dieper greep dit vraagstuk de consciëntie aan, toen nu vierjaar geleden oorlog losbarste, die heel Europa in vuur en vlam zette en in tastbare realiteit deed zien, waartoe de verheerlijking van het geweld leidde. In plaats dat men naar Christus' woord den boze nu wederstaan had, had wraakzucht het zwaard uit de scheede doen trekken en was een oorlog ontkenend, die in jammer alles overtreft wat nog ooit de wereld gezien heeft. Het menschenbloed werd bij stroomen vergoten; de verwoestingen van steden en vruchtbare landstroken was zoo schrikkelijk; het werpen van bommen op weerloze vrouwen en kinderen zoo stuitend; het schenden van verdragen en overeenkomsten zoo ergerlijk en het geweld aan kleine naties aangedaan zoo hemeltergend, dat alleen wie door oorlogsgelust waanzinnig was geworden, nog een lofrede op den oorlog kon houden, maar elke nobele geest de vraag wel moest voelen opkomen, of zulk een oorlog niet vloekte met het Evangelie door Jezus ons gepredikt en lijnrecht in strijd was met het waarachtige Christendom.

Het is dan ook waarlijk niet te verwonderen, dat het verzet tegen den oorlog, of gelijk men thans meest zegt, tegen het militarisme, zich zoo sterk openbaarde, deels in het pacifisme, dat van een volkerenbond droomt, waardoor de oorlog voor goed onmogelijk zal worden gemaakt en een eeuwige vrede op aarde zal komen, deels in het antimilitarisme, dat meer praktisch zich uit, door den dienst in het leger te weigeren. En beide bewegingen beroepen zich, zooda ook Tolstoj het deed, op Christus' woorden, of wil men op het Evangelie. Het „vrede op aarde“ is het bezielend ideaal, waarvoor het pacifisme optrekt. Het: gij zult den boze niet wederstaan, het woord van Christus, waarop het antimilitarisme zich beroept. Zoo is de vraag, in welke verhouding Christendom en oorlog tegenover elkander staan, een der brandende kwesties van onzen tijd geworden en zijn er in alle landen geschriften verschenen, die over dit vraagstuk nieuw licht trachten te verspreiden.

Nu is op zich zelf het feit, dat men in dit voor heel de menschheid zoo belangrijk geding, of de oorlog geoorloofd is of niet, weer zoo hooge waarde toekent aan het woord van Christus, een verblijvend verschijnsel. Het toont, welk een machtige invloed nog altoos van het Evangelie uitgaat. Hoe vaak men ook verkondigd had, dat onze nieuwere tijd met Christus had afgereken en aan het Evangelie ontwaas was, ook hier blijkt weer, dat de steen, die door de bouwlieden verworpen was, tot een hoofd des hoeks is gelegd, en dat het

Evangelie zijn kracht en betekenis behoudt voor alle tijden en voor alle volkeren.

Maar hoeeer we ons verblijden in deze hulde, die zelfs door degenen, die met het dogmatische Christendom gebroken hebben, aan de hooge betekenis van Christus' zedeleer gebracht wordt, tegelijk legt het aan ons, die voor het woord van Christus als Goddelijke autoriteit buigen, den ernstigen plicht op, ons niet door elk beroep op het woord van Christus te laten meeslepen, maar te onderzoeken, of Christus waarlijk bedoeld heeft, wat men als zijn zedeleer ons predikt. Zelfs mag het woord van Christus niet losge maakt worden van hetgeen als Goddelijk onderwijs in het Oude Testament ons was geschonken, want het was de Geest van Christus, die door de Oud-Testamentische profete sprak, en evenmin mag het worden gescheiden van hetgeen de Apostelen, na Christus' scheiden, ons verkondigd hebben, want naar Christus eigen belofte was het Zijn Geest, die hen in alle waarheid leiden zou. En niet minder ernstig dient er tegen gewaarschuwd te worden, dat men niet door klakkeloos een tekst, geheel uit zijn verband gerukt, aan te halen, als Goddelijke waarheid ons verkondigt, wat blijken andere uitspraken van de Heilige Schrift zeker niet aldus is bedoeld. Een beroep op het Goddelijk gebod: gij zult niet doden, om daarmee als uitmaakt te verklaren, dat dan elke oorlog, waarin de een menschen anderen doodt, ons verboden is, is even ongeoorloofd als het aanhalen van het woord uit den Engelenzang: vrede op aarde, om daarmee den droom van het pacifisme te bevestigen. Diezelfde God, die het gebod op Sinai gaf: gij zult niet doden, heeft tot Noach gezegd, dat wie eens menschen bloed vergoot, diens bloed vergoten moest worden; heeft aan Israël gelast de volkeren van Kanaän uit te roeien, en door den apostel Paulus ons laten verkondigen, dat de Overheid, door Hem ingesteld, het zwaard draagt. En dat het: vrede op aarde, in den Kerstnacht gezongen, met den droom van het pacifisme niets te maken heeft, blijkt wel daaruit, dat de Christus zelf, bij wiens geboorte dit lied der engelen gezongen werd, ons geprofeet heeft, dat het einde der wereld geen rijk van ongestoorden vrede zou brengen, maar dat er oorlogen en krigen zouden zijn en het een volk tegen het andere volk zou opstaan. Het Christendom, zooda het historisch zich in de Christelijke Kerk openbaard heeft, een reusachtige mislukking te noemen, omdat het den oorlog niet heeft doen opheffen en den belofden vrede op aarde niet gebracht heeft, toont, dat men de profete, die Christus zelf van de ontwikkeling der wereldhistorie gegeven heeft, niet kent of niet geloof.

Ditzelfde geldt ook ten opzichte van het beroep, dat men telkens weer op de Bergrede doet, om daarmee het anti-militarisme of de weerloosheid als den eisch, door Christus zelf tot zijne discipelen uitgesproken, te bepleiten. De Bergrede plaatst de Christelijke consciëntie zeker voor zeer moeilijke vraagstukken, niet alleen wat het gebod tot weerloosheid betreft, maar evenzeer wat Christus in deze rede heeft gezegd over de echtheid, die alleen bij overspel geoorloofd is, en het verbod om te zweren, waardoor schijnbaar elke eed verboden werd. Indien alleen deze Bergrede ons was bewaard; indien daarnaast niet andere uitspraken van Christus ons waren overgeleverd; indien we niet het onderwijs hadden van de profeten en apostelen, dan zouden we zoo licht in de verleiding komen, aan deze geboden van Christus in de Bergrede een betekenis toe te kennen, die ze toch, wanneer men de eenheid der Schrift niet wil prijs geven, niet hebben kunnen. Het was daarom zulk een uitnemende regel, door onze vaders gesteld, dat de Schrift door de Schrift moest verklaard worden. Wie dat niet doet en zulke uitspraken van Christus op zich zelf neemt, los van het onderwijs, dat de Schrift als geheel ons geeft, moge schijnbaar aan Christus' woord hoog gezag toekennen, maar tast feitelijk het gezag van Gods Woord als geheel aan. En tot welke zonderlinge dwaasheid men dan vervallen kan, toont het voorbeeld der oude Anabaptisten, die niet alleen het gebruik van het zwaard en het eedzweren veroordeelden, maar ook wilden, dat de predikers zonder geldbuidel of reiskoffer op reis zouden gaan, omdat Christus dit aldus aan zijn discipelen geboden had.

In hoeverre dit nu ook met name geldt ten opzichte van het zoogenoemde gebod van weerloosheid en de consequenties, die men daaruit getrokken heeft ten opzichte het al of niet geoorloofd om aan den krijgsveld deel te nemen, zullen we in een volgend artikel bespreken.

Toelichting op onze Kerkenorde.

II.

Aan een uitvoerige critiek op al datgene, wat in de Toelichting, die Ds. Jansen van onze Kerkenordening gaf, bedenking bij ons opwekte, kunnen we natuurlijk niet denken. Onze plaatsruimte zou dit niet gedoogen. Slechts op een drietal punten willen we de aandacht vestigen, hoofdzakelijk om te voorkomen, dat door deze Toelichting minder juiste voorstellingen bij de niet-deskundigen ingang zouden vinden.

Onze eerste opmerking geldt hetgeen Ds. Jansen bij de toelichting van Art. 4 onzer Kerkenorde op blz. 171 en v.v. zegt dat „Calvijn in de handoplegging (bij de bevestiging der ambtsdragers) iets mystieks zag en haar een sacrament wilde noemen“, waarbij dan in de noot verwezen wordt naar Calvijn's Institutie IV, 3, 16. Hoewel op de bedoelde plaats zeker breed over de handoplegging gesproken wordt en ook blijkt, dat Calvijn aan deze handoplegging meer waarde hechtte dan aan een

bloote ceremonie, is het toch niet juist, dat Calvijn deze handoplegging hier een sacrament noemt. Het woord sacrament wordt zelfs niet gebruikt; evenmin als op die plaatsen in Calvijn's commentaren, waar deze over de handoplegging handelt. De eenige plaats, waar dit wel geschiedt, is Calvijn's Institutie IV, 19, 31, want hier komt, althans in de laatste uitgave metterdaad een dergelijke uitdrukking voor. Toch is het niet alleen om op deze verkeerde aanhaling Ds. Jansen te wijzen, dat we deze opmerking maken maar veel meer omdat we meenen, dat ook op deze plaats door Calvijn niet gezegd wordt, wat door Ds. Jansen hem ten laste wordt gelegd, n.l. dat hij deze handoplegging een Sacrament wilde noemen. Reeds op zich zelf zou dit weinig waarschijnlijk wezen, omdat Calvijn en in zijn Catechismus en in zijn Institutie IV, 19, er tegenover de Roomsche Kerk met haar zevental sacramenten nadruk op heeft gelegd, dat door God den Heere slechts twee sacramenten voor de Kerk des Nieuwen Verbonds waren ingesteld, n.l. de H. Doop en het H. Avondmaal en dat daaraan geen andere sacramenten door ons mochten worden toegevoegd. Indien Calvijn gemeend had, dat er drie sacramenten waren en dat ook de handoplegging een sacrament was, zou hij zich niet zoo hebben uitgelaten. Na deze beide ware en door God ingestelde sacramenten behandeld te hebben, bespreekt Calvijn in hoofdstuk 19 van het IVe boek de andere sacramenten, die de Roomsche Kerk hieraan had toegevoegd en reeds het opschrift toont, hoe Calvijn over deze sacramenten dacht. Dit opschrift luidt toch, dat nu gehandeld zal worden over de vijf valsche aldus genaamde sacramenten der Roomsche Kerk om aan te toonen, dat deze vijf, die gewoonlijk voor sacramenten worden gehouden, geen sacramenten zijn. Onder deze valsche aldus genaamde sacramenten nu bespreekt Calvijn in de derde plaats het sacrament van de „orden“ of de kerkelijke ambten, en de wijding, waardoor deze ambten verleend worden. Hij toont daarbij in de eerste plaats aan, hoe ongerijmd het is, wanneer de Roomsche Kerk deze „orden“ of kerkelijke ambten zelf een sacrament noemt en in de tweede plaats, hoe ook de ceremoniën, die bij deze ordeningen plaats vinden, geen sacramenteel karakter dragen. Onder deze ceremoniën kwam ook de handoplegging voor, en vandaar dat Calvijn nu ook over deze handoplegging spreekt. In de oudere uitgaven der Institutie nu komt hier een breed betoog voor om aan te toonen, waarom deze handoplegging, al werd ze door de Apostelen voor de ordening tot het ambt gebruikt, toch geen sacrament kan genoemd worden. Deze handoplegging, zegt Calvijn, was een zinnelijke handeling, waardoor de Apostelen degenen, voor wie zij om de genade des Heiligen Geestes wilden bidden, aan God aanbevalen, die toen door hun dienst deze genade wilde mededeelen. Maar volgt daar nu uit, zoo vraagt Calvijn, dat deze ceremonieele handeling bij het bidden een sacrament was? Hij wijst dan op verschillende andere uiterlijken gebaren, die door de Apostelen en de heiligen bij het bidden in acht werden genomen, zooda het knielend bidden, het richten van het gelaat naar het Oosten, het opheffen van de handen naar omhoog, terwijl hij dan telkens vraagt, of dit dan ook een sacrament kan genoemd worden, terwijl hij eindigt met op te merken, dat men aldus wel alle gebaren der heiligen tot sacramenten zou kunnen maken (Calv. Opera, e.d. Baum, Cunitz en Reuss t. I. p. 1095). In de laatste uitgave der Institutie, die door Calvijn bezorgd is en die als standaardeditie geldt, is dit betoog weggelaten en daarvoor in de plaats gesteld de korte verklaring: „ten slotte blijft nog ter bespreking over de handoplegging, waarvan ik wel toegeef, (concedo), dat zij een sacrament kan genoemd worden, wanneer zij gebruikt wordt bij de wettige indienststelling der ware Dienaren, maar waarvan ik loochten, dat zij plaats vindt in de kluft (van de Roomsche priesterwijding), waar Christus bevel niet worde nagekomen. Het is duidelijk, dat Calvijn hier bij wijze van concessie aan zijn tegenstanders de handoplegging een sacrament noemt, maar alleen om aan te toonen, dat zelfs dan nog hun priesterwijding, die geheel tegen Christus ordinantie indruist, geen sacrament kan genoemd worden. Het woord sacrament wordt hier door Calvijn, gelijk dit ook bij de Kerkvaders wel geschiedde, in ruimeren zin gebruikt, als een religieuze zinnelijke handeling, die met de mededeeling van een zekere genade gepaard gaat. Zoo toch vat Calvijn in zijn Inst. IV, 3, 16 deze handoplegging op. „Ofschoon er geen uitdrukkelijk Goddelijk gebod bestaat, zegt hij, om dit uiterlijk teken te gebruiken, moet toch het constant gebruik door de Apostelen van dit teken ons in de plaats van een gebod wezen. En wanneer dit teken recht gebruikt wordt, zou het ook geen ijdele of zinledige handeling wezen, want de Heilige Geest had niets in de Kerk ingesteld, dat ijdel of zinledig was“. Zoo vatte Calvijn deze plechtige handeling op, en daarom is het ook wel te begrijpen, dat hij in zijn laatste uitgave van de Institutie zich ietwat voorzichtig uitdrukte dan in de voorafgaande. In verschillende Gereformeerde Kerken, ook te Genève zelf, had men, juist om het superstitieus karakter, dat deze handoplegging in de Roomsche Kerk verkregen had, deze ceremonie geheel afgeschaft bij de indienststelling der ambtsdragers. Dit nu was zeer stellig tegen de meening van Calvijn, die er steeds voor geijverd heeft, dat deze handoplegging in de Kerk zou gebruikt worden en haar ook volstrekt niet als een bloote formaliteit beschouwde, maar geloofde, dat op het gebod de Heilige Geest daarmede de

meedee In dien legging en kon geven. recht g sacram een sy Heiligen de mee den He Paulus gave m oplegging (1 Tim. aan der geen g Het wa hoe de juist e er noot een sac en even Jansen handople afhangen de predil oplegging predikan het tege vraag, o wel ooit

Onze Jansen o woord a waar ove de Theo woord an om laan een afzo wezen e dat van een kerke den. Te merkten i toen we dat het maken h noemen. is, dat wij taak, roep van dit w schreven w bestond. l op, werd op versch o zooda in ook in om gesproken loovigen i Fransche i woord (of Jansen, die deelt, mee zenuwen d op te me taling der 1581 in maar m woord da degelijk i zin sprake alleen dan munus ges tegenwoord woordenbo tegendeel evenzoo e vulling na munus, wil maar dit Latijnsche Kerkenorde en munus gebruikt vo eenig onde woord amb dan ook n verstaan, t Wanneer in ambt van de gebeden te houden, hiermede, i bedoeld w Dienaar de evenzeer dezelfde f onderlingen nens) omsc bestaat. Nog in Art. 28 der Overhe dienst in i want de Ke uit te spreke van God een nadere al hetgeen houdt, maar de Overheid te zorgen; d hoort. En overbleef, da nomen door dat het amb kerkelijke verga te verklaren enz. Wie di er in onze l processen best gaan. Het hier niet and

Zoo blijkt, d onze Kerken- taak, roeping Hollandse oogblik in het beroep o om daarmede ambt te ve Doekes door deze verkeerd den, was hem die een serie kenorde wil g Vadersen toch hebben, had spoor moeten

juist, een ment s op waar De t, is hier met- voor. ver- dat meer laats door n.l. nent u dit Cal- In- som- nen- door nen- ons- het dere rden had, ook zou Na elde be- het e de en over uidt e de nen- en, ara- ten inde te- ing, den. aan, sche sten dede bij geen leze ging ook In omt te al ing rent ing, ide- door tes die lide zoo de- as? ter- den den bet ten, og, dan len, den gen en uss der en be- ats itte nd- on- and bij die- zij zhe niet dat tin tra- oo- ng, In- mid der reu ige en vat ad- ak- hij, pet os- ran en ant erk oo pp, en, In- an se- ve, ak- m- nie og lig ds ng ar di- op de

mededeeling van ambtelijke gaven verbond. In dien zin heeft Calvijn in deze handop- legging metterdaad iets 'mystieks' gezien, en kon hij tot op zekere hoogte toe- geven, dat wanneer deze ceremonie recht gebruikt werd, zij in zekeren zin een sacramenteel teken kon heeten, d.w.z. een symbolische handeling, die door den Heiligen Geest was ingesteld en waarmede de mededeeling van ambtelijke gaven door den Heiligen Geest gepaard ging, zoals Paulus aan Timotheus schreef, dat hij de gaven moest opwekken, die hem door de oplegging der handen geschonken was (I Tim. 2:12, II Tim. 1:6). Of de Schrift aan deze mystieke opvatting van Calvijn geen grond geeft, laat ik thans rusten. Het was mijn doel alleen, te laten zien hoe de voorstelling van Ds. Janssen niet juist en niet nauwkeurig is. Calvijn heeft er nooit aan gedacht de handoplegging een sacrament in eigenlijken zin te noemen en evenmin heeft hij bedoeld (zoals Dr. Janssen schijnt te meenen), dat van de handoplegging de wettige indienststelling afhangen zou. Het feit zelf, dat Calvijn de predikanten in Genève, al vond de handoplegging hier niet plaats, toch als wettige predikanten erkende, toont wel het best het tegendeel. Trouwens, het is zeer de vraag, of Calvijn zelf deze handoplegging wel ooit ontvangen heeft.

Onze tweede opmerking geldt wat Ds. Janssen op blz. 88 en 89 zegt over het woord *ambt* in Art. 18 onzer Kerkenorde, waar over de Doctoren of Professoren in de Theologie gehandeld wordt. Op dit woord *ambt* heeft men zich vaak beroepen om daaruit af te leiden, dat er in de Kerk een afzonderlijk *ambt* van Doctor moest wezen en dat dit Doctorenambt evenals dat van den Dienaar des Woords als een kerkelijk *ambt* moest beschouwd worden. Tegenover deze onjuiste opvatting merkten we reeds vroeger in de *Heraut* op, toen we dit 'doctorenambt' bespraken, dat het woord *ambt* in Art. 18 niets te maken had met wat wij nu een *ambt* noemen, maar een oud-Hollandsch woord is, dat wij het best konden weergeven door *taak*, *roeping*, *schuldige plicht*. De bedoeling van dit woord is alleen, dat nu nader omschreven wordt, waarin de *taak* dezer doctoren bestond. In dien zelfden zin, merkten we op, werd het woord *ambt* niet alleen op verschillende plaatsen in de Kerkenorde, zoals in Art. 28 en 35, gebruikt, maar ook in onze Confessie in Art. XXVIII waar gesproken wordt van het *ambt* der geloovigen, om de kerk te reformeeren. De Fransche en de Latijnsche vertaling van dit woord (office, officium) wezen dit uit. Ds. Janssen, die dit betoog van de *Heraut* meedeelt, meent het echter te kunnen ontzenuwen door (in navolging van Dr. Doekes) op te merken, dat in de Latijnsche vertaling der Middelburgsche Kerkenorde van 1581 in Art. 18 niet het woord officium, maar *munus* gebruikt wordt, welk woord dan zou aanwijzen, dat hier wel degelijk van een *ambt* in kerkelijken zin sprake was. Nu zou deze opmerking alleen dan hout snijden, wanneer het woord *munus* geen andere beteekenis dan het tegenwoordige *ambt* had. Elk Latijnsch woordenboek had Ds. Janssen echter het tegendeel kunnen leeren; het beteekent evenzoo en zelfs in de eerste plaats: *vervulling van een plicht*. Tuus est hoc munus, wil niet zeggen: dit is uw *ambt*, maar dit is uw *plicht*, uw *taak*. In de Latijnsche vertaling van de Middelburgsche Kerkenorde werden beide woorden: officium en *munus* dan ook als synoniemen gebruikt voor hetzelfde woord *ambt*, zonder eenig onderscheid in de beteekenis. Het woord *ambt* beteekent in onze Kerkenorde dan ook nergens wat wij nu onder *ambt* verstaan, maar overal: *taak* of *roeping*. Wanneer in Art. 16 gezegd wordt, dat het *ambt* van den Dienaar des Woords is in de gebieden en bediening des Woords aan te houden, enz., dan is het duidelijk, dat hiermede, in onze taal overgezet, niet anders bedoeld wordt dan wat de *taak* van den Dienaar des Woords is. Hetzelfde geldt evenzoo van Art. 18 en 25, waar met dezelfde formule ('het is het *ambt* der ouderlingen') en 'het is het *ambt* der diakenen') omschreven wordt, waarin hun *taak* bestaat. Nog duidelijker blijkt dit, wanneer in Art. 28 gezegd wordt, dat het *ambt* der Overheid is, den heiligen Kerken- dienst in alle manieren te bevorderen, want de Kerkenorde bedoelt hiermede niet uit te spreken, dat de Overheid een *ambt* van God ontvangen heeft, zelfs niet een nadere omschrijving te geven van al hetgeen het *ambt* der Overheid in- houdt, maar alleen om uit te spreken, dat de Overheid *gevepen* is om voor de Kerk te zorgen; dat dit ook tot haar *taak* be- hoort. En indien er nog eenige twijfel overbleef, dan wordt deze wel geheel wegge- nomen door Art. 28, waar gezegd wordt, dat het *ambt* van den Praeses (eener ker- kelijke vergadering) is, voor te stellen en te verklaren hetgeen te verhandelen is enz. Wie daaruit zou willen afleiden, dat er in onze kerken een kerkelijk *ambt* van praeses bestond, zou een dwaasheid be- gaan. Het woord *ambt* beteekent ook hier niet anders dan *taak*.

Zoo blijkt, dat het woord *ambt* dus in heel onze Kerken-orde nooit anders beteekent dan *taak*, *roeping*; geen kenner van onze oud- Hollandse taal zal hier omtrent een oogenblik in twijfel staan. Daarom was het beroep op het woord *ambt* in Art. 18, om daarmee het zoogenamde 'doctoren- ambt' te verdedigen, niet juist. Dat Ds. Doekes door een advocatenhandigheid deze verkeerde exegese nog trachtte te re- den, was hem te vergeven. Maar Ds. Janssen, die een serieuze toelichting op onze Ker- kenorde wil geven en dus van de taal onzer Vaders toch eenige studie moet gemaakt hebben, had zich hier niet op een dwaal- spoor moeten laten leiden.

Natuurlijk is hiermede de vraag, of er volgens onze Kerkenorde een docto- raat als kerkelijk *ambt* bestaan moet, niet uitgemaakt. Er zou over dit punt nog wel heel wat meer te zeggen zijn naar aanlei- ding van wat Ds. Janssen schrijft, ook omdat hij de gewichtigste argumenten van hen, die deze opvatting van het kerkelijk docto- raat ontkennen, niet noemt; maar op deze quaestie zullen we thans niet dieper ingaan. We wilden alleen voorkomen, dat de metterdaad geheel onhoudbare opvatting van het woord *ambt* in Art. 18, als een bewijs voor dit doctoren-ambt nog langer opgeld zou doen.

Een laatste opmerking, die een meer praktisch vraagstuk van ons kerkelijk leven geldt, bewaren we tot ons slotartikel.

Dr. H. H. K.

Koolwijks Scholen

In hartelijken dank ontvangen van den heer P. B. te Zwartsluis f. 1. Van den heer L. Z. L. te Brakel f. 250. Van den heer A. W. te Kralingerweg Rotterdam f. 5.

Dringend verzoeken wij onzen scholen te willen gedenken.

Ds. J. H. HOUTZAGERS, Voorzitter.

Leerstafel.

1. LUTHER HERDACHT IN 1917. Leiden. Buurman en De Kler.

Deze ons onlangs toegezonden brochure van slechts even 15 bladzijden ontleent méé naar waarde aan de omstandigheid, dat zij geschreven is door twee onzer Ministers van Staat, Dr. A. KUYPER en Jhr. Mr. A. F. DE SAVORNIN LOHMAN.

Dr. KUYPER schrijft op 3 pagina's over het bekende LUTHER-woord, op den Rijksdag te Worms: 'Hier sta ik. Ik kan niet anders, God helpe mij.'

De, door sommigen bestreden historiciteit van dit woord handhavend, wijst hij er op hoe niet in de 95 stellingen van WITTENBERG uit 1517, maar veel eerder in deze consciëntiekreet van 1521, 'de taal sprak, die ons bij het hooren van Luthers naam nog altoos "diepste ontroert".'

En verder, dat hierdoor 'LUTHER de man van de vrijheid des geestes voor alle eeuw en alle volk is geworden, en schuldige eijendijf zou staan, die, wijl hij Calvinist is, deze boven alles uitgaande eere aan Luther ontzeggen wilde.'

Mr. DE SAVORNIN LOHMAN geeft op even 3 pagina's een bevestigend antwoord op de vraag: HAD LUTHER, R. C. PRIESTER, RECHT ZICH TE VERZETTEN TEGEN KERKELIJK NACHTSMISBRUIK EN FAUSSELIJKE MACHT?

Hij toont daarbij aan, dat LUTHER zich dus verzette 'niet omdat hij aan eigen inzicht het hoogste gezag toekende, maar omdat hij den diepsten eerbied koesterde voor de Goddelijke Openbaring in de Heilige Schrift.'

Dat LUTHER, 'de kracht heeft gevonden om, in overeenstemming met de door de Christelijke Kerk zelf beleden Waarheid, zich te verzetten tegen hetgeen de geestelijkheid daarvoor in zijn oogden in de plaats had gesteld. Hij deed dus niets dat van zijn standpunt, als zoon der Kerk, of van het standpunt der Kerk zelve onrecht- matig was, maar juist wat dat standpunt zijn plicht was. Hij was dus in zijn recht.'

'Ongetwijfeld kan iemand, ook al erkent hij Gods Woord als hoogste autoriteit, uit bezet van eigen feilbaarheid buigen voor een geestelijke autoriteit, die hij, zij het ook beneden die der Heilige Schrift, toch hooger stelt dan eigen inzichten; maar dan moet zulk een autoriteit allereerst, waar het een gewetensvraag geldt, zich uitsluitend door middelen van geestelijken aard kunnen legitimeren. Dit nu deed de Kerk niet.'

2. Dr. K. DIJK, Dienaar des Woords te 's Gravenhage, GEEN DAGERAAD. Predikatie over Jesaja 8: 21-22. Te Rijswijk (Z.-H.) bij H. J. Spruijt. 1918.

en Ds. A. BROUWER Jzn., predikant der Gereformeerde Kerk van Zwartsluis, EENE ERNSTIGE BEDREIGING. Leerrede over Jesaja 8: 21. Uitgege- ven door P. van Essen en Zoon, Molensmargraaf.

Het moge al waar zijn, dat, zoals Dr. Dijk schrijft, 'door anderen voor tijdsreden en ge- legenheidsredenen voldoende gezorgd is', toch is met het doen drukken dier twee preken geen overbodig werk gedaan.

Beide zijn uit dat ééne hoofdstuk van Jesaja hetwelk ons verplaatst in de dagen van Juda's koning Achaz.

Dijk greep naar de vier laatste, BROUWER enkel naar het 21ste vers en daardoor bleef de eerste meer veelheid dan de tweede.

Beide predikers toonden echter hun homile- tische vaardigheid. De een door in het slotwoord van vers 20: 'geen dageraad', de eenheid in de veelheid te vinden, de ander door in het slot van vs. 21: 'dan zal hij vloeken op zijn Koning en zijn God' als 'het niet naar voren treden der verzoeking' maar het naar buiten treden der verzoeking', in verband met het begin, de uit- werking te zien van het tuchtmiddel Gods, dat de profet aankondigt.

Maar ook in de partitie komt de homiletische vaardigheid dier twee predikers uit. Dr. DIJK stelt als thema: GEEN DAGERAAD en geeft dan op: 'waarin deze, ellende haar oorzaak vindt, bestaat, en alleen eindigen kan.' Ds. BROUWER ontwikkelt uit zijn tekst: 'het tuchtmiddel, waar getuichend, maar niet veeleerd.'

Ook de analogie tusschen het volk van Juda ten tijde van Achaz en de volkeren van onzen tijd, zoowel het onze als de thans oorlogsvre- de, wordt in beide leetreden klaar en dui- delijk in het licht gesteld.

Dijk's preek is 'de synthetische homilie', waar in elk onderdeel verklaring en toepassing saangaan, die van BROUWER geeft eerst de ver- klaring in haar geheel en daarna de toepassing. In beide zorgvuldige exegese en een zich, naar de behoeften van de hoorders, voegende appli- catie.

Twée, ook uit een oogpunt van taal, wel ge- slaagde gelegenheidspreken. Bijzonder geschikt voor de Leesklerk.

vragen: Waarvoor is deze brochure geschreven? Maar als de vraag daar gesteld wordt, krijgt de lezer heel geen antwoord, doch slechts de mede- deeling: dat men, 'zoo gewend is aan den kouden, nuchteren — veelal ziellozen — bouw der Gereformeerde Kerken'.

In de tweede alinea lees ik, en het doet mij denken aan den tijd toen ik als jongen mijn schoolmeester met verheffing van stem hoorde spreken —, 'Nogmaals dus de vraag: Waarom werd deze brochure geschreven?'

Nu komt een antwoord. Een antwoord, 'dat', zoals de geachte Schrijver zegt, reeds in het algemeen is gegeven' en waarmee niet onwaars- chijnlijk bedoeld is wat op den omslag vlak onder den titel staat, doch waarvan hij hier zegt: 'het kan juist worden gedefinieerd'.

De heer ROTTHUZEN schijnt zonderlinge be- grippen te hebben op het stuk van definieren. Want wie definieert nu min juist als hij het juist kan doen? Dan, hoe dit zij, het volgens den Schrijver hier juist dan op den omslag gedefinieerde antwoord luidt: 'Er is in onze (d.w.z. Gereformeerde) Kerken voor de symboliek tot op heden geen plaats' en helaas 'weinig achteken, die de symboliek goed begrijpen'.

Tot die weinigen behoort echter de architect te Arnheim E. J. ROTTHUZEN en uit het alsnij juist gedefinieerde antwoord begrijpt men, dat het doel van zijn brochure is, de groote meerder- heid zijner vakgenooten goed te doen begrijpen wat zij tot op heden niet goed begrepen. Iets waar dan tevens zijn kerkgenooten, onder wie ook maar 'weinig zijn die voor symboliek iets voelen', hun voordeel mee kunnen doen. Ten overvloede schrijft hij op het einde van zijn tweede alinea: 'Waar het absoluut gemis aan symboliek onzen meesten kerkgenooten aankleefte, meen ik dan ook goed te doen, een lans te breken voor gedeeltelijken terugkeer naar vroegere ker- kouw voorzover de symboliek betreft, doch niet dat de architectuur aangaat'.

Het gaat dus in de brochure om wat de schrijver hoogst eigenaardig noemt, 'het onze meeste kerkgenooten aanklevende gemis aan symboliek'. Wel vermoedend, dat zijn lezers door die ietwat zonderlinge samenstelling *aanklevend gemis* aan symboliek er nog niet goed achter zullen zijn wat hij bedoelt, liet hij midden op het overigen blanke blad tegenover zijn INLEIDING, afdrucken deze sententie:

Ons bedehuis moet het portaal, het symbool zijn van het Vaderhuis hier boven.

Of dit, wat denken doet aan hetgeen eens de symboliek van Israëls tabernakel in de woestijn en zijn tempel te Jeruzalem was, naar de meening van die weinigen onder de kerk- genooten des heeren ROTTHUZEN 'die iets voel- len voor' en die weinigen onder zijn vakgenooten 'die goed begrijpen wat de symboliek is', — ook de symboliek van onze bedehuizen moet zijn, waag ik te betwijfelen. Dan hoe dit nu zij, omtrent hetgeen de heer ROTTHUZEN bedoelt met de symboliek en met een lans breken voor gedeeltelijken terugkeer naar vroegere opvatting voorzover de symboliek betreft, zijn wij nu niet meer in het onzekere.

Wanneer hij daarop, zoals ik reeds vertelde, dan laat volgen: 'Doch niet, wat de architec- tuur betreft', dan begrijp ik, uit het zinsver- band, daar zooveel van, dat hij geen lans wil breken voor, 'ook naar gedeeltelijken terug- keer naar vroegere opvatting van kerkbouw op het stuk van architectuur, en dus zoal geen lans breken, dan toch 'belangstelling wekken' wil voor een betijf dan geheel of gedeel- telijken voortgang in *nieuwe opvatting* van kerk- bouw op het stuk van architectuur.

Het begin van de derde alinea der INLEIDING brengt mij echter weer totaal van de wijs. Daar toch staat me niet meer of minder dan de ver- blijsterende bewering: 'Het is nu eenmaal een niet te loochenen feit, dat op alle gebied der kunst de sociaal-democraten ons voorgaan.'

Enz. op p. 24 ben ik, door de noot aan den voet dier bladzijde waarin de schrijver van Dr. BERLAGE, de(n) 'moderne(n) bouwkunstenaar- filosof' zegt 'hij is sociaal-democraat', er 'zoo'n beetje achter gekomen waar hij met het begin van deze derde alinea op p. 3 heen wil.

De beoordeeling van dit boekje laat ik liever over aan 'de architecten die de symboliek goed begrijpen' en die, al zijn dat volgens den heer ROTTHUZEN dan ook 'helaas maar weinige', we ook onder ons nog wel hebben.

Maar al zullen zijn kerkgenooten, ook die weinigen volgens hem, welke 'voor symboliek iets voelen', zich, evenals ik, van beoordeeling liever onthouden, toch kan ik ze het lezen van ONZE KERKEBOUWEN wel aanraden. Al was 't maar alleen om 'het beknopt resumé over de Godshuizen in den loop der historie' (p. 5-22). Want wel acht ik daarmee aan te toonen, dat 'van oudsher aan deze bouwwerken een bij- zondere zorg werd besteed', — vrij overbodig. En ook komt het mij, van gereformeerde stand- punt gezien, ietwat bedenkelijk voor, de afgode- tempels van Egypte, Assyrie en Indië, die der Grieken en Romeinen en de Moskeeën der Mohammedanen, met den tempel van Salomo, de oud-Christelijke, de Byzantijnische, de Romaan- sche, Gotische en Renaissance kerken, onder den éénen naam 'Godshuizen' saam te vatten. Maar zoo het een als het ander neemt niet weg, dat wij, leken op het gebied van archi- tektuur, uit dit 'beknopt resumé' door een vakman als de heer ROTTHUZEN gegeven, zeker een en ander kunnen leeren.

Mag ik weer aan H.H. uitgevers verzoeken, gedurende de maanden Juli en Augustus boeken en tijdschriften, ter beoordeeling in de HERAUT, niet aan mij, maar aan het REDACTIEBUUREL te zenden?

G.

Officiële Berichten.

Eerwaarde Heeren en Broeders,

Ter vaststelling van de Agenda voor de 29e Centrale Diaconale Conferentie, die D.V. op nader te bepalen plaats en tijd zal gehouden worden, wordt u door deze vriendelijk uitge- noemd, de punten van behandeling te willen openden vóór 1 Augustus a.s., aan het adres van den 1en Secretaris, welke Agenda u dan zoo spoedig mogelijk zal geworden.

Namen des Comité:

P. J. J. MEYER, Voorz., Arnheim.
R. BROEKHUIS, te Secret., Meppel.
Meppel, Juni 1918.

Art. 19 K. O.

Deputaten der Kas voor hulpbehoevende stu- denten in de prov. Zuid-Holland (N.G.), roepen, wegens der Part. Synode, jongelingen op, die in aanmerking wenschen te komen, om voor re- gering der Kas geheel of gedeeltelijk opgeleid te worden tot den Dienst des Woords.

Zij herinneren aan art. 5 der Instructie, be- wijk voorschrijft, dat de aspiranten moeten behooren tot een der Geref. Kerken in de prov. Zuid-Holland (N.G.), ongehuwd moeten zijn en bij voorkeur niet boven den leeftijd van 23 jaar. Voorts moet door hen bij de aanvraag inge- zonden worden een attest van hun kerkeraad omtrent behoudenis en wandel, alsmede een ver- klaring van twee gemeenschereen, dat zij een goede gezondheid genieten.

Aanvragen worden vóór 23 Juni ingewacht bij Ds. J. H. LANGEN, Secr. der Deput.

Gouda, 18 Juni 1918.

Kort verslag der vergadering van de Classis Brielle, gehouden op 1 Mei 1918 te Middelbarnis.

Art. 1. De vergadering wordt op de gebrui- kelijke wijze geopend.

Art. 2. Alle kerken zijn wettig vertegen- woordigd.

Art. 3. In het moderamen nemen zitting Ds. Verrij, praeses, Ds. Van Velsen, assessor, Ds. Dekker, scriba.

Art. 4. De notulen der vorige vergadering worden gelezen en goedgekeurd.

Art. 5. De rondvraag naar art. 41 levert niets bijzonders op.

Art. 6. De kerk van Den Bommel verzoekt door te zenden naar de Prov. Synode haar protest tegen het besluit der Classis, om den heer De Vries niet toe te laten een stichtelijk woord te spreken in de kerken der Classis.

Art. 7. Besloten wordt goed te keuren het plan der Evangelisatiecommissie om te Stellen- dam, aan 't Goereesche hoofd, een Evangelisatie- lokaal te bouwen.

Art. 8. Ds. Dekker, van Ooltgensplaat, neemt, wegens zijn aanstaand vertrek naar de kerk van Waardhuizen, afscheid van de Classis. Hij wordt door den voorzitter op hartelijke wijze beant- woordd.

Art. 9. Tot consulent voor de kerken van Ooltgensplaat en Den Bommel wordt aangewezen Ds. Van Velsen.

Art. 10. Naar de a.s. Prov. Synode worden afgevaardigd als primi: Ds. Van Lunnel en Ds. Verrij; als secundi Ds. Gravendijk en Ds. Mol. Van de bres. Ouderlingen worden be- noemd als primi: J. G. Borgdorff en Prima; secundi: Br. v. d. Berg en Donkersloot.

Art. 11. De vacaturebeurten worden geregeld.

Art. 12. Tot deputaat voor de Theol. School en de Theol. Fac. der V. U., wordt, in de plaats van Ds. Dekker, benoemd Ds. Van Velsen.

Art. 13. De vacante kerken in de Classis worden dringend aangespoord om actief te zijn in het beroepingswerk.

Art. 14. Het verzoek van een der kerken tot uitbetaling van den 10 p.c. duurtetoeslag aan emeriti predikanten wordt doorgezonden naar de Prov. Synode.

Art. 15. Op verzoek van den praeses wordt de vergadering door Ds. Dekker met dankgebed gesloten.

Namen des Classis,
Ds. DEKKER, praeses.

Kort verslag der vergadering van de Classis Onnen, gehouden te Har- denberg, 24 April 1918.

De praeses der roepende kerk, Ds. Van Die- men, opent op gebruikelijke wijze de vergadering. Het moderamen wordt vastgesteld: praeses Ds. Dwarshuis, scriba Dr. Schot, assessor Ds. Bulder.

De commissie tot nazien der lastbrieven rap- porteert, dat alle kerken wettig zijn vertegen- woordigd; twee kerken hebben een instructie. De voorzitter feliciteert Ds. Bulder met zijn huwelijk en spreekt zijn blijdschap uit over het bedanken van Ds. Schoemaker voor de op hem uitgebrachte roeping.

De notulen der vorige vergadering worden gelezen en na eenige opmerkingen goedgekeurd.

De kerken van Dedemsvaart, De Krim en Heemse deelen mede, dat zij een toelage heb- ben verleend aan hare predikantsweduwen; aan de kerk van Luiten wordt geadviseerd hetzelfde te doen. Mocht zij daartoe niet in staat zijn, dan kan zij zich bij de Classis verzoeken om hulp.

De kerken van Averest en Lemelerveld vra- gen doorzending van haar verzoek naar de Part. Synode (om de gewone ondersteuning uit de Prov. Kas voor hulpbehoevende kerken. Aan dat verzoek zal worden voldaan.

De kerk van Gramsbergen vraagt om wijziging van de grenzen tusschen haar en de genabuurde kerken van Luiten en Hardenberg. Omdat die zaak niet op het agendum is geplaatst, stelt de voorzitter voor daarop thans niet in te gaan. Dit voorstel wordt met meerderheid van stemmen aangenomen.

Ingekomen stukken:

a. Een schrijven van enkele broeders uit Vroomshoop, meldende doorzending van hun bezwaar tegen den kerkeraad in zake zitplaatsen- verhuuring.

b. Een schrijven van een broeder uit Luiten met verzoek om de attestatie van hem en zijn gezin te mogen overbrengen naar Dedemsvaart. Als reden voor dat verzoek geeft hij op de ziekte zijner vrouw. De Classis besluit op dat verzoek niet in te gaan en uit te spreken, dat de kerkeraad van Luiten, naar het oordeel der Classis, recht heeft gehandeld in deze zaak. Van dit besluit zal aan den bewusten broeder kennis worden gegeven.

c. Een schrijven van broeders en zusters uit Lemel met de verklaring, dat zij zullen vol- houden bij hunne weigering om te gaan naar de kerk te Lemelerveld. Dat schrijven wordt voor kennisgeving aangenomen; aan den scriba wordt opgedragen die leden er op te wijzen, dat hunne handwijze in strijd is met het Gereformeerde leven.

Ds. Boersma vraagt acte van ontslag wegens zijn vertrek uit de Classis. Nadat de daarvoor benodigde stukken zijn nagezien en in orde bevonden, besluit de vergadering dat ontslag op de meest eervolle wijze te verleenen.

Rondvraag naar art. 41 K. O. De kerkeraad van Den Ham vraagt en ontvangt advies in eene zaak.

De vacaturebeurten worden geregeld. De be- trokken kerken zullen één Zondag per maand een Dienaar des Woords ontvangen.

Volgens regeling der Classis wordt Ds. Koe- lewijn aangewezen tot consulent voor Luiten; deze zal de Classis tevens vertegenwoordigen bij het afscheid van Ds. Boersma op 5 Mei.

Luiten vraagt: hoe te handelen met eene zuster der gemeente, die geregeld bij de Chris- telijke-Gereformeerde kerk, niettegenstaande zij daarvoor reeds herhaaldelijk door den kerkeraad is onderhouden. De Classis adviseert met die vermaning door te gaan.

Benomd als afgevaardigden naar de Particu- liere Synode: Primi D.D. Smilde, Schoemaker, Koelewijn. Secundi D.D. Schot, Bulder, De Jong. Primi Ouderlingen: Holtrust, Bateriaik, Wamelink. Secundi Ouderlingen: Van der Vinne, Mulder, Marsman.

Het voorstel voor eene regeling van de ver-

zorging van emeriti-predikanten, weduwen en wezen in de provincie Overijssel wordt breed- vochtig behandeld. Een afdoend resultaat wordt in deze zaak niet verkregen.

Ds. Boersma neemt op gevoelvulde wijze af- scheid van de Classis. De praeses dankt den vertrekkenden broeder voor den arbeid, in de kerk van Luiten en ook ten behoeve der Classis verricht, en wenscht hem op zijn verderen weg den zegen des Heeren toe.

Ommen wordt aangewezen als roepende kerk voor de volgende vergadering.

De praeses sluit de vergadering en gaat voor in dankgebed.

Op last der Classis,
R. J. SCHOEMAKER.

Buitenland.

Frankrijk. Verliezen door het Fran- sche Protestantisme geleden.

Hoe vreeselijk de oorlog het Fransche Protes- tantisme gedund heeft, blijkt uit de volgende getallen: Van de zendelingen der Parijsche Missie staan 10 onder de wapenen, 6 zijn ge- vallen of worden vermist. Van de 26 jongelie- den die zich voorbereidden om de Zending te dienen, zijn allen uitgetrokken; van hen zijn er reeds 10 gevallen, terwijl 2 in gevangenschap verkeeren. In 1917 gaf de Parijsche Missie 750.000 francs uit; in Maart was nog niet de helft daarvan gedeekt. Er is gebrek aan mannen en aan geld, daarom moet Fransch-Zwitserland helpen.

Een aantal Fransche predikanten dient in het leger. Tot in het begin van Januari zijn reeds 25 predikanten en 31 studenten in de Gode- leerheid gevallen. Voor de 600.000 Protes- tanten die in Frankrijk gevonden worden, een aanmerkelijk verlies. Het Fransche Protestan- tisme als geheel genomen schijnt niet zeer ge- negen om de verbroken gemeenschap tusschen de Christenen der elkanter heoorlopende lan- den weer te herstellen. In het midden van December werd van uit Zweden en Denemarken eene poging gedaan, een ver- gadering saam te roepen, waarin ook de kerken der krijgsvriende landen vertegenwoordigd zou- den worden, om naar middelen uit te zien, ten einde de geestelijke eenheid der Christenheid te herstellen. Van Fransche zijde werd het ver- zoek tot deelname aan deze vergadering bot- weg afgewezen. De Franschen beklagden zich dat de Deutsche soldaten op hunne kinderen schoten en gedeelten van den Franschen bodem bezet hadden. Maar als de Duitschers nu eens de Franschen er op glogten wijzen hoe in ver- vloegen jaren de Fransche soldaten in Duitsch- land hebben gehandeld? Het schijnt helaas nog niet de tijd te zijn, om saamsprekingen te hou- den zoals de bisschoppen van Denemarken en Zweden wilden organiseren.

Mocht het er spoedig toe komen.

Engeland. Pogingen tot vereeniging der kerken.

Reeds meermalen deelden wij mede, dat er pogingen aangewend werden om in Engeland de Anglicaanse Kerken en de Vrije Kerken te vereenigen. Een gemengd comité werd be- noemd om de vraag te beantwoorden, of zulk eene vereeniging mogelijk is. Het rapport van dat comité verscheen dierder dagen. Als men verwacht heeft, dat daarin een voorstel zou voortkomen, om de geschilpunten op zijde te zetten en zich te vereenigen rondom de waar- heden, die gemeenschappelijk beleden worden, dan komt men teleurgesteld uit. De rapporte- rende commissie wil, dat noch de Episcopale noch de niet-Episcopale vrouwen zullen prijs- gegeven worden; ook moet niet uitgesproken worden, dat het een of het ander verkeerd is. Men heeft slechts te erkennen, dat beide vor- men door den Heiligen Geest gebruikt zijn om het werk van de kerk te bevorderen, dat men ze daarom beide als deugdelijk heeft te erkennen en dat een synthese tusschen die twee al ge- maakt worden. Dit laatste begrijpen wij niet goed. Een synthese is eene handeling, waarbij men van het enkelvoudige tot het samenge- stelde komt, of van de beginselen tot de ge- volgen. Dan moet toch het einde zijn dat men de beide kerkvormen in een eenheid saam- vat, terwijl daarentegen wordt uitgesproken, dat geen kerk haar verleden zal behoeven prijs te geven, wijl daarin het werk des Geestes op- baar werd — wanneer het tot vereeniging komt.

Wij durven wel voorspellen, dat van eene der- gelijke vereeniging niets komen zal — wel zal, mede door den zwaren strijd dien Engeland doorworstelt, voortaan de verhouding tusschen de Episcopale en Nonconformistische kerken een meer welwillende zijn.

WINCKEL.

Voor Kinderen.

VELERLEI WEGEN.

XXXI.

EEN ONTMOETING.

Weer klonk het hulpgeroep en nu van zeer dichtbij. Lukas scherpte de oogen. Het was op het pad zeer donker van wege de boom- en schitterden hoog daarboven de sterren in al hun pracht. Gelukkig gaf het heldere water van de beek althans eenig licht. Daarvoor geleid ontdekte Lukas weldra iemand, die zich half staande, half liggende in het water bevond, en vergeefs moeide deed er uit te komen. Snel stapte hij in het water, dat aan den kant ondiep was, en riep den drenkeling toe de hand uit te steken.

Natuurlijk deed deze niets liever. Het volgende oogenblik voelde Reinier een krachtigen ruk; toen nog een. Weldra was hij uit den drassigen grond getrokken. Een paar minuten later stond hij weder op het droge.

Maar zelf was hij allesbehalve droog. Hij had tot de borst in het water gestaan en klapper- tande nu van kou.

'Niet stilstaan mijnheer', zei Lukas, die nog altijd niet had kunnen onderscheiden wien hij gered had.

'Wat dan?' vroeg Reinier, die, nu geheel ontnuchterd, al het lastige van zijn toestand begreep.